

Asser Historisch Tijdschrift

TIJDSCHRIFT VAN DE ASSER HISTORISCHE VERENIGING
DERDE JAARGANG

NUMMER 1 / MAART 1993

Colofon

Het Asser Historisch Tijdschrift is een periodiek van de Asser Historische Vereniging en verschijnt vier maal per jaar

Hoofdredacteur:
Harry Gras

Redactieleden:
Bertus Boivin
Tjeerd Jongsma
Peter Zweegers

Redactionele ondersteuning:
Leny Hazelzet

Vormgeving en druk:
Bremer drukkerijen bv

© Asser Historische Vereniging

Redactie-adres:
Gemeente-archief van Assen
Postbus 30018
9400 RA Assen

Ledenadministratie:
Secretariaat Asser Historische Vereniging
Postbus 10066
9400 CB Assen

Lidmaatschap Asser Historische
Vereniging (inclusief tijdschrift):
f 35,- per jaar

Illustratie omslag:
Tijdens een oefening op de heide poseren leden van de Asser schutterij voor de fotograaf. Foto van rond 1900 (foto-archief Drents Museum)

In dit nummer

“Op de plaos rust, geweren an bossies”. Dat was het ongewone commando dat eerste luitenant G.R.W. Kymmel zijn schutters aan het einde van de negentiende eeuw toevoegde. In het rustige Assen vormden de uitrukkende schutters tegelijkertijd een attractie en een mikpunt van spot voor de Asser jeugd. Toch had men in Assen veel plezier van het aan de Dienstdoende Schutterij verbonden Asser Muziek Corps. A.E.S. de Mol Moncourt belicht in dit nummer een vergeten bladzijde uit het ‘militaire’ leven van de Assenaren.

Een bekende naam in Assen is Hotel ‘De Jonge’. Het heeft zijn naam te danken aan Herman de Jonge, die het in 1874 kocht. In wezen gaat de geschiedenis van dit hotel echter terug tot het begin van de negentiende eeuw. J.E. Ennik doet uit de doeken hoe Hotel ‘De Jonge’ zijn ontstaan te danken heeft aan een bode van de arrondissementsrechtbank.

Ergens in het Asserbos ligt in een zinken trommel een schat begraven! Maar stelt u zich hierbij geen goud of juwelen voor. Het betreft documenten die in 1944 bij een overval van de Knokploeg Noord-Drenthe op het Asser gemeentehuis werden buitgemaakt. Ze werden zo grondig verstopt, dat ze na de oorlog niet meer waren terug te vinden. H. van der Wiel verhaalt over deze overval en de gevolgen die het had voor de overvallers.

In de rubriek ‘Ooggetuigen’ deze keer aandacht voor de weg van Witten naar de Stegewschool, de tegenwoordige Theo Thijssenschool aan de Sluisstraat. Vanaf het eind van de jaren twintig liep Hielke Zingstra met andere jonge Wittenaren over de Witterweg naar deze school. Hij beschrijft wat zij onderweg allemaal tegen kwamen en beleefden. De rubriek ‘Stille getuigen’ is gewijd aan het Asser Openluchttheater. Bertus Boivin mijmert terug naar de jaren vijftig, terwijl Harry Cock fotografeerde wat tegenwoordig nog resteert.

De Asser schutterij

In de negentiende eeuw kende Nederland naast een vaste zee- en landmacht, de zogenaamde staande armee bestaande uit beroepsmilitairen, ook een dienstplichtige Nationale Militie en schutterijen. De eerste wetgeving met betrekking tot de Nationale Militie vormt het Besluit en Reglement van Algemene Volkswapening, Landstorm en Landmilitie van 20 december 1813. Hierin werd onder andere bepaald dat alle weerbare mannen van achttien jaar militieplichtig waren en moesten deelnemen aan de loting. Wanneer men in werkelijke dienst kwam, duurde de dienstdienst vijf jaar. Naast de meer landelijk ingestelde Nationale Militie werd de gewapende macht op lokaal niveau geregeld door de wet op de schutterijen van 11 april 1827. Hierin werd bepaald dat in gemeenten met meer dan 2500 zielen een dienstdoende schutterij moest worden opgericht en in plaatsen met minder inwoners een rustende schutterij.¹ Assen kreeg zodoende alleen een rustende schutterij. De hoofdtaak van deze schutterijen zou het bewaren van de openbare orde zijn en ten tijde van oorlog het versterken van de staande armee. Zowel de dienstdoende als de rustende schutterij kon dan worden gemobiliseerd.

De actieve dienstdienst voor schutters was vijf jaar, waarna men nog voor een periode van vijf jaar reserveplichtig werd. Personen van 25 tot en met 34 jaar waren schuttersplichtig en werden door de gemeente waarin men woonde ingeschreven. Door loting werd vastgesteld of deelname verplicht was. De zogenaamde nummervervisseling was daarbij toegestaan. Dit hield in dat een persoon die een laag nummer had getrokken en daarom moest dienen, kon ruilen met iemand die een hoog nummer had getrokken. Degene die ruilde en derhalve in dienst ging, ontving hiervoor een vergoeding, terwijl de vrijge-

stelde jaarlijks een bedrag van tussen de 10 en 25 gulden moest storten in de gemeentekas. De schutterij was verdeeld in zogenaamde bannen. De "eerste ban" bestond uit ongehuwden en gehuwden zonder kinderen, de "tweede ban" bestond uit gehuwden met kinderen die gemakkelijk uit hun gezinnen gemist konden worden en de "derde ban" bestond uit alle overige schutters. Bij mobilisatie als landstorm zou de eerste ban als eerste onder de wapenen worden geroepen waarna, als dat nodig was, de overigen konden worden gemobiliseerd.

De rustende schutterij werd alleen op papier georganiseerd en in vredetijd niet geoefend. De gemeenten hadden wel registratieplicht, wat natuurlijk veel administratief werk tot gevolg had. De dienstdoende schutterij moest tussen 1 april en 1 oktober om de twee weken op zondag bij elkaar komen om twee uur lang te worden geoefend. De officieren werden door het gemeentebestuur voorgedragen en door de koning benoemd. Zij kwamen meestal voort uit de gegoede burgerstand en hoefden niet per definitie vakkundig te zijn. Alleen de officieren legden een eed af: "Ik zweer (belove) te zullen zijn getrouw aan de Koning en dat ik mij stiptelijk aan de bepalingen der wet op de schutterijen zal gedragen. Zo, waarlijk helpe mij God almachtig".² Om onderofficier te kunnen worden moest men één jaar in het leger hebben gediend, een korporaal zes maanden. Opleidingen werden gegeven door officieren en onderofficieren van de staande armee. In de wet op de schutterij was de bepaling opgenomen dat schuttersplichtigen die voor officier, onderofficier of korporaal waren aangewezen, maar niet benoemd wensten te worden jaarlijks "contributie" moesten betalen gedurende de tijd dat zij schuttersplichtig waren. Deze afkoopsommen bedroegen voor offi-

Het vaandel van de schutterij, zoals dat wordt bewaard in het Drents Museum. Aan de getoonde zijde heeft het een gekroonde zilveren W. De andere zijde heeft het opschrift "Mobiele Drentsche Schutterij" (foto: Harry Cock)

cieren circa 100 tot 200 gulden en voor onderofficieren en korporaals tussen de 15 en 30 gulden.

Te wapen

Zoals gezegd kon de rustende schutterij in tijden van nood mobiel worden verklaard. Dit gebeurde na het uitbreken van de Belgische Opstand op 25 augustus 1830. Op 4 oktober van dat jaar riepen de Belgen hun onafhankelijkheid uit, waarop koning Willem I het Nederlandse volk te wapen riep en tegelijkertijd de eerste ban van de schutterijen mobiel verklaarde. Vele vrijwilligers gaven aan de oproep gehoor. In Assen was het aantal personen dat zich voor "uittrekkende dienst" als vrijwilliger had opgegeven op 18 oktober 1830 gestegen tot 52. Zij werden ingedeeld bij de eerste ban van de dienstdoende schutterij van Meppel en vertrokken op 6 november 1830 naar deze stad om van daaruit op 27 augustus 1831 naar het zuiden af te reizen. Op 20 november 1830 vertrok de eerste ban van de mobiel verklaarde Drentse schutterij eveneens naar Meppel om vandaar uit op 27 augustus 1831 naar Bergen op Zoom te vertrekken.³ De schutters uit Assen vormden samen met die van Rolde en Smilde de eerste compagnie van het eerste bataljon met een totale sterkte van ongeveer 100 man. Een deel van het eerste bataljon werd op 9 februari 1831 tot vestingartillerie geformeerd en diende tot 1834 in de vestingen Gorinchem, Woudrigem, Loevestein en St. Andries.⁴

Slachtoffers door gevechtshandelingen zijn onder de Drentse schutters niet gevelen. Wel kwamen 300 van de ongeveer 1000 uitgezonden Drentse schutters in het hospitaal terecht en werden er circa 200 buiten de poorten van Wouw begraven. Zij waren het slachtoffer geworden van een cholera-epidemie, die was uitgebroken als gevolg van de slechte hygiënische omstandigheden te velde. De Drentse Mobiele Schutterij kreeg op 14 september 1833 een vaandel van "de Drentse dames". Zij hadden het voor 300 gulden laten vervaardigen in Amsterdam. G. Sluis, commandant van de eerste compagnie van 1830 tot 1832, bracht het naar het zuiden.⁵ Op 25 juli 1834 werd aan de mobiele

schutterij onbepaald verlof verleend en op 4 augustus 1839 werd zij ontbonden. Assen ging weer over op rustende schutterij.

Dienstdoende schutterij in Assen

In de jaren zestig van de negentiende eeuw baarde de Pruisische buitenlandse politiek verschillende landen zorgen. Oostenrijk en Pruisen vielen in 1864 gezamenlijk Denemarken aan. Geen van de andere grote mogendheden kwam Denemarken te hulp, wat de kleinere landen in Europa ernstig verontrustte. Twee jaar later viel Pruisen Oostenrijk aan en versloeg het verpletterend. In reactie op deze gebeurtenissen besloot de Nederlandse regering niet om de staande armee te versterken, maar om actiever te worden op het gebied van de schutterij. Na wat politiek geharrewar verscheen op 19 september 1867 een koninklijk besluit, waarbij het aantal dienstdoende schutterijen werd uitgebreid.⁶

Ook in Assen moest nu op grond van het aantal inwoners - op dat moment ongeveer 6800 - een dienstdoende schutterij worden opgericht. Om de eerste kosten hiervoor te bestrijden, besloot de gemeenteraad op 7 januari 1868 tot verkoop van een gedeelte van het zogenaamde Stadsbroek, ter grootte van 5.84.93 bunder.⁷ Het aanbesteden van de schuttersuniformen, bestaande uit een jas, broek en stropdas, werd geregeld bij inschrijving. Hieraan namen ook Asser 'bedrijven' deel, waaronder Bertram, Somer en Keizer, die inschreven voor respectievelijk 19,06, 18,80 en 15,66 gulden. De aanbesteding werd uiteindelijk verleend aan Keizer.⁸ Landelijk waren de kosten voor een schuttersuniform door minister Den Beer Poortugael gesteld op 20 gulden. De schoenen waren daar niet bij inbegrepen.⁹ In Assen werd door de gemeenteraad vastgesteld dat schuttersplichtigen die "onvermogen" waren gratis een uniform zou worden verstrekt, inclusief het hoofddeksel, de schacot.¹⁰ Deze schacot, gemaakt van karton, was aanvankelijk van een hoog model. Landelijk werd geklaagd dat "hare hoogte en daardoor ontstaande topzwaarte, nog vermeerderd door de daarop

gedragen wordende paardenharen vlam, hinderlijk is bij de oefeningen en het schieten". De hoge schacot werd daarom door een laag model vervangen.

Uitrusting en bewapening

De schutterij werd bewapend met zogenaamde gladloopsgeweren. Deze geweren hadden aan de binnenzijde een gladde loop en waren recentelijk voorzien van een slagstelsel om de patroon af te vuren. Nog slechts enkele jaren daarvoor hadden de geweren nog een vuursteenstelsel. Voor schietoefeningen kon een aantal getrokken geweren worden aangevraagd. Deze geweren hadden lopen die aan de binnenzijde waren voorzien van zogenaamde trekken en velden, waardoor de kogel na het afschieten een draaiende beweging maakte en daardoor stabiel was. Desondanks bleven ze zeer onnauwkeurig. Het aantal getrokken geweren moest eenzijdig tot een vijfde van het aantal dienstdoende geweerdragenden bedragen. Bovendien werden vijf achterlaadgeweren verstrekt, de zogenaamde Snidergeweren. Later werd dit geweer bij alle schutterijen vervangen door het Beaumontgeweer, dat van klein kaliber was. Het Beaumontgeweer was een achterlaadgeweer, ontworpen door de Maastrichtse wapenhandelaar E. de Beaumont. In 1888 werd het gewijzigd tot een repeteergeweer (stelsel Vitali). Dit geweer bleef in gebruik tot de opheffing van de schutterij in het begin van de twintigste eeuw.

Het toegezonden ledergoed was gemaakt van nieuw zeemleder en voorzien van het jaartal van indienststelling. Het ministerie stelde nauwkeurige regelingen vast met betrekking tot opslag, beheer en onderhoud. Zelfs de manier waarop het ledergoed moest worden onderhouden, werd door de minister voorgeschreven: "tot het onderhoud, zowel van de patroontassen als der overige voorwerpen van ledergoed, is het wenselijk dat daartoe niets anders worde gebruikt, dan de zogenaamde slappe was. Een recept tot bereiding daarvan wordt alsmede hierbij gevoegd met het verzoek den heer Kommanderenden Officier der dienstdoende schutterij aan te bevelen er voor te willen waken de in

gebruik gegeven voorwerpen volstrekt met geene harde was of vernis worden gepoetst of bestreken, terwijl voorts door genoemden Officier een streng toezigt zal behooren te worden gehouden, voor eene behoorlijke conservatie dier voorwerpen".¹¹ Aan de geweren werden nog een aantal toebehoren toegevoegd, waaronder een geweerstop, aftrekker, schroevendraaier, bajonet met schede, patroontas met olieflesje, patroontas met bandelier en een gordel met platen. Bovendien kregen de schutters nog een sabel met schede en draager. De tamboers waren niet met geweren, maar met sabels uitgerust, aangevuld met de voor hun dienst vereiste instrumenten.¹²

Samenstelling en eerste oefening

Op 16 september 1868 besloot de gemeenteraad van Assen aan de Commissaris van de Koning in de provincie te berichten dat de Asser Dienstdoende Schutterij als volgt werd samengesteld:

- 1 kapitein-commandant (H.A.M. Brumsteede)
- 1 eerste luitenant (G.R.W. Kijmmell)
- 1 officier van gezondheid (J. van der Scheer)
- 1 sergeant-majoor (J.W. Paulus)
- 1 sergeant (J.H. Marks)
- 2 tamboers (W.K. Mallon en J. van Buuren)
- 2 tweede luitenanten (W. Somer en H.F. Gregorij)
- 1 fourier (W. van Gorcum)
- 5 sergeanten (J. Oostergetel, A.J. Oosterveen, J.E. Somer, J.V.C.N. Peeters en P. Westerdijk)
- 8 korporaals (L. van der Wijk, G. Boer, A. Vos, A.A. Hakkert, J.E. Pots, H.H. Bakker, J. Buning en J. Baakman)
- 62 schutters.¹³

De Asser Dienstdoende Schutterij kwam 5 oktober 1868 voor het eerst in uniform bij elkaar om te worden geoefend. Kapitein-commandant H.A.M. Brumsteede bepaalde dat de recruten tussen 1 april en 1 oktober iedere maandag moesten oefenen. Het koninklijk besluit van 19 september 1867 schreef voor dat per jaar 40 oefeningen van twee uur moesten plaatsvinden. Het moment waarop, werd ter keuze overgela-

Leden van de Asser schutterij worden tijdens een oefening geïnstrueerd door kapitein-commandant W. Somer. Somer was de opvolger van de in 1881 overleden H.A.M. Brumsteede. Foto van omstreeks 1900 (foto-archief Drents Museum)

ten aan de commandant, in overleg met het gemeentebestuur. De eerste oefeningen in Assen waren echter zeer beperkt door het ontbreken van wapens en ledergoed. Deze zaken waren door een misverstand nog steeds niet door het Rijk verstrekt. Een teleurgestelde Brumsteede verzocht B. en W. van Assen of zij “de goedheid gelieve te hebben op eene spoedige toezending aan te dringen”.¹⁴ B. en W. gaven hieraan gehoor, waarop het ministerie van Oorlog 5 november beval om de gevraagde zaken toe te zenden.

De uniformen waren niet altijd compleet. Zo was Assen een “klompenschutter” rijk. Jan Prins, een arbeider die op het Aardscheveld woonde, gaf op het appèl steeds met nasale stem aan de commandant te kennen: “meneer ik heb geen schoenen”. Hij werd dan maar weggestuurd. Of hij werkelijk geen schoenen had, vermeldt de historie niet.¹⁵ Het voorval is sprekend voor de gemoedelijkheid van de Asser schutterij. In Den Haag waren voor soortgelijke voorvallen arreststraffen uitgedeeld. Blijkbaar kwamen ook in Rotterdam klompenschutters voor. Koos Speenhof noemde ze in elk geval in het lied

‘Daar komen de schutters’:

*“Durf jij vraagt de sergeant
hier zonder schoenen kommen.
Dan antwoord hij beleefd:
Sergeant bij jij bekrompen
als ik geen schoenen heeft
dan schutter ik op klompen.”*

Opleiding van de schutterij

Onder de voortvarende leiding van kapitein-commandant Brumsteede, bijgestaan door onderofficieren uit de staande armee, werd de opleiding van de Asser schutters ter hand genomen. Iedere maandag om vier uur verzamelden ze zich bij de oude school van meester Dijkstra aan de Groningerstraat. Als de oefeningen niet doorgingen, werd op de toren van het gemeentehuis de vlag geplaatst. Eén van de tamboers sloeg met een lange roffel verzamelen, waarop de schutters zich opstelden voor het appèl. Wegblijven was niet toegestaan op straffe van een boete van een rijksdaalder. Later verplaatste men de appèlplaats naar de Brink, aan het begin van de Torenlaan. Daar werden namelijk achter het van Gend en Loos-agentschap

voorzien van signaalhoorns.

Inzet van de schutterij bij oproer is in Assen nooit nodig geweest, mede door de aanwezigheid van een militair garnizoen vanaf 1841. Jan Fabricius zag het aldus: "Die 10.000 inwoners waren over 't geheel genomen zo mak als schapen en hebben nooit oproer of zoiets gemaakt. Hoe dat zij, wij hadden onze schutters en ze waren het prachtigst dankbare mikpunt van spot voor Assens jeugd. Met geen stok konden wij er echte soldaten in zien. Om te beginnen, we kenden ze natuurlijk allemaal bij naam en toenaam. "Kiek ies, jonges! Moej Harm zien loopn!! Is joen broek nog schoon, Harm?" (Of woorden die daarop neerkwamen....) Waarop Harm strak voor zich uit bleef kijken en deed alsof hij den smaad niet gehoord had. Natuurlijk, dat was krijgstucht, dat begrepen we wel; maar 't was geen gezicht. De meesten liepen erbij alsof ze er zeker van waren, dat het Vaderland het wel zonder hen af kon. En dan die uniformen! En die hoge petten! Zelfs een Frans Hals, de man van de beroemde Boogschutters, zou van het stelletje niets op het doek terecht hebben gebracht. Daar was een Jan Steen voor nodig geweest. Die zou eerst van de lol zijn omgevallen, dan achter zijn schilders-ezel zijn gaan zitten en de wereld hebben verrijkt met een tegenhanger van zijn Vlaamse Kermis. In dat geval zouden onze Asser schutters nu misschien een miljoen gulden waard zijn geweest."²⁰

Het Asser Muziek Corps (A.M.C.)

Naast de tamboers was de Asser Dienstdoende Schutterij in het rijke bezit van een muziekkorps, bestaande uit een kapelmeester, vijf muzikanten eerste klasse en vijf muzikanten tweede klasse. Dit aantal wijzigde regelmatig door vertrek of toetreding van leden. Deze muzikanten hadden alleen een door de gemeente verstrekt uniform, waarop klaverbladen waren aangebracht.²¹ De muziekinstrumenten waren eigen bezit. Het korps bestond in hoofdzaak uit amateurs, voornamelijk handwerkslieden. Desondanks werd er goed gemusiceerd.²² De repetities werden eens per week gehouden in de oude Noorderschool, die een halfgrond houten

gewelf had. Het korps ontving jaarlijks een gemeentelijke subsidie van 1200 gulden en werd verder financieel ondersteund door donateurs en uit opbrengsten van concerten. De muzikanten genoten salaris, maar de leerlingen deelden alleen in de opbrengst van de concerten. In 1895 bestond de kapel uit 21 personen. De kapelmeester ontving toen 500 gulden per jaar, een muzikant eerste, tweede, derde en vierde klasse respectievelijk 80, 60, 40 en 20 gulden. Toen koningin-regentes Emma en de jonge Wilhelmina in datzelfde jaar Assen bezochten, ontving de vereniging "Asser Muziekkorps" een vorstelijke donatie van 150 gulden.²³

Het A.M.C. was bij de Assenaren zeer geliefd. Er werden vaak concerten gegeven bij "Tijs". Tijs exploiteerde het café Bellevue, dat in de achtertuin een muziek-tent had staan. Daarnaast werden concerten gegeven bij de Buitensociëteit - tegenwoordig De Hertenkamp -, eerst in een koepeltent aan de zijde van de Hoofdlaan en later in een open tent daar tegenover. Het muziekkorps werd tot 1894 geleid door J.J. van Duijn en daarna door J.H.D. van Lent. Als het schutterskorps uitrukte, werd het voorafgegaan door het A.M.C. Jan Fabricius zag dat echter anders: "Wacht even! Daar was muziek natuurlijk. Schutterij-muziek. (...) Piccolo: Runeman. Clarinet: mijn neef Johan Fabricius, klerk ter Secretarie. De rest koperwerk, een fluit en een trom. Kapelmeester: Van Duijn. 't Was allemaal dik in orde. Maar vooróping de muziek niet. Vóórop gingen WIJ! Ik durf er 'n lief om te verwedden, dat Jan Steen ONS er niet bij vergeten zou hebben."²⁴ Bij dit soort gelegenheden werd de aandacht meestal niet getrokken door de martiale kapelmeester, maar door Cornelis Booi, die de Turkse trom droeg en sloeg.²⁵

Het 'gelukkige leven' van het A.M.C. werd aan het einde van de negentiende eeuw overschaduwd door de dreigende komst van de Stafmuziek van het Eerste Regiment Infanterie uit Leeuwarden, een komst die werkelijkheid werd op 1 november 1895. Toen werden de Staf en de Stafmuziek van het Eerste Regiment feestelijk ingehaald door de Asser burgerij. Sportiviteit kon het A.M.C. niet worden

ontzegd. Na de begroeting aan het station werd naar de Brink gemarcheerd onder de tonen van de Stafmuziek en het A.M.C. der Dienstdoende Schutterij.²⁶ Vanaf dat moment werd echter de concurrentie gevoeld. Langzaam maar zeker werd een aantal taken van het A.M.C. overgenomen door de Stafmuziek. Zo schreven B. en W. in juli 1896 aan de kolonel-commandant van het Eerste Regiment: "Wij nemen de vrijheid U beleefdelijk te verzoeken ons te willen inlichten omtrent eventuele voorwaarden waarop de Stafmuziek genegen zou zijn 4 volksconcerten te geven in de loop der zomermaanden en tevens de diensten waar te nemen bij de gewone oefeningen der Dienstdoende Schutterij van april tot oktober van elk jaar".²⁷

Voor het A.M.C. naderde het einde. In 1902 vroeg kapelmeester Van Lent eervol ontslag vanwege "onzekerheid zijns bestaans". Hij verbond hieraan wel de voorwaarde dat hem van gemeentewege een wachtgeld werd toegekend. De gemeenteraad ging hier echter niet op in. De directie van het A.M.C. stuurde Van Lent daarop een paar maanden met verlof. Een paar jaar later, in november 1904, trok de gemeenteraad de reeds tot 900 gulden verlaagde subsidie in. Van Lent

kreeg nog drie jaar een toelage van 300 gulden.²⁸ Dit betekende het einde van het korps. De directie van het A.M.C. deelde B. en W. van Assen 28 maart 1905 schriftelijk mee dat de Algemeene Vergadering van het corps had besloten tot opheffing. Een week later, tijdens de raadsvergadering van 4 april 1905, werd zodoende officieel besloten tot opheffing en liquidatie van het Asser Muziek Corps.

De schutterij zelf ging in Assen, zoals in zoveel gemeenten met een militair garnizoen, in het begin van de twintigste eeuw uit als een nachtkaaars. Haar diensten waren overbodig geworden. Ze werd opgevolgd door de Landweer, die een geheel militair karakter droeg en louter militaire plichten had. Landelijk werd de schutterij in 1907 opgeheven. Drie jaar later werd het vaandel van de voormalige Asser schutterij overgebracht naar het Provinciaal Museum van Oudheden te Assen, tegenwoordig beter bekend als het Drents Museum.²⁹

Noten:

1. Staatsblad 1813, nr. 14; Staatsblad 1827, nr. 17.
2. F. Snapper, 'De schutterijen 1813-1907' in *Mars et Historia* (Den Haag, 1991) 238.

Omstuwd door publiek trekken de Asser schutters op naar het schuttersveld, voorafgegaan door het A.M.C. J.J. Groenhuysen, onderkapelmeester van de dienstdoende schutterij van Sneek, ontving deze toepasselijke ansichtkaart in 1902 (collectie Gemeente-archief Assen)

Het Asser Muziekcorps (A.M.C.), in augustus 1889 gefotografeerd voor de open tent bij de Buitensociëteit. Regelmatig werden hier concerten gegeven (foto-archief Drents Museum)

3. *Drentsche en Asser Courant (DAC)*, 9-11-1830 en 26-11-1830.
4. F.J.G. Ten Raa, *Nederlandse Zee- en Landmacht* (Den Haag, 1900) 197.
5. J. van der Veen, *Veertig jaar geleden. Herinneringen uit het Drentse schuttersleven, 1830-1834* (Assen, 1870) 76-77, 120-121.
6. Staatsblad 1867, nr. 99.
7. Gemeente-archief Assen (GAA), notulen gemeenteraad, 7-1-1868, nr. 2.
8. *Ibidem*, 26-8-1868, nr. 770.
9. Snapper, 'De schutterijen', 237.
10. GAA, notulen gemeenteraad, 26-8-1868, nr. 770.
11. GAA, notulen B. en W., 11-11-1868, nr. 1019.
12. *Ibidem*, 7-10-1868, nr. 936 en bijbehorende bijlagen.
13. *Ibidem*, 11-11-1868, nr. 1019. Zie voor kapitein-commandant Brumsteede ook J. Kruiger, 'Het grafmonument Brumsteede te Assen' in: *Asser Historisch Tijdschrift*, II (1992) nr. 2, 22-24.
14. GAA, notulen B. en W., 1868, nr. 938.
15. E. van Houten, 'Een herinnering aan de voormalige Asser dienstdoende schutterij en haar muziekkorps omstreeks 1890' in: *Drenthe. Provinciaal Drents Maandblad*, XXVII (1956) nr. 4, 6.
16. A.G.Cool, 'Als ik mij goed herinner; Schutterij I' in: *DAC*, 11-3-1962.
17. GAA, notulen B. en W., 8-7-1868, nr. 577.
18. Snapper, 'De schutterijen', 252.
19. Van Houten, 'Een herinnering', 7; A.G.Cool, 'Als ik mij goed herinner; Schutterij II' in: *DAC*, 19-3-1962.
20. J. Fabricius, *Jeugdherinneringen van een Asser jongen* (Assen, 1946) 146-147.
21. GAA, verslag van B. en W. aan de gemeenteraad over 1895, bijlage 1; notulen B. en W., 7-10-1868, nr. 936, alsmede de bijlagen.
22. Van Houten, 'Een herinnering', 7.
23. GAA, verslag B. en W. aan gemeenteraad over 1895, bijlage 1.
24. Fabricius, *Jeugdherinneringen*, 147. Zie ook Van Houten, 'Een herinnering', 7.
25. Cool, *DAC*, 19-3-1962.
26. A. Oltmans, *De gemeente Assen in hare wording en ontwikkeling* (Assen, 1907) 79.
27. GAA, notulen B. en W., 7-7-1896. Al in 1892 had de gemeenteraad geconstateerd dat het A.M.C. overbodig zou worden als de Stafmuziek in Assen zou komen. GAA, notulen gemeenteraad, 27-7-1892.
28. *Ibidem*, 18-3-1902, nr. 340 en 8-11-1904.
29. Drents Museum te Assen, inv.nr. H 1910-4a. Zie ook 'Verslag omtrent het Provinciaal Museum over 1910' in: *Nieuwe Drentsche Volksalmanak 1911*, 29 (s.l., s.a.) 235-236 en 244. Het Museum ontving bij die gelegenheid overigens ook "een oude tamboer-majoorstok".

Ooggetuigen

Hielke Zingstra was vijf toen zijn ouders van de Groningerwegse brug naar Witten verhuisden. Zijn vader had een huis op de Zomer aan de westkant van de Witter-es laten bouwen met het plan er later misschien een theehuis te beginnen. Daar is het nooit van gekomen, want spoedig na hun verhuizing naar Witten ging vader Zingstra zich weer op de ontginning en het landbouwbedrijf toeleggen. Het zou tot 1951 duren voor zijn zoon aan dit stuk woeste grond de bestemming gaf die het nog steeds heeft: het Buitencentrum Witterzomer.

Zover is het nu echter nog lang niet. We gaan terug naar het eind van de jaren twintig, als de dan vijfjarige Hielke Zingstra met zijn dorpsgenoten voor het eerst langs de Witterweg naar de 'Stegewegschool' (de tegenwoordige Theo Thijssenschool aan de Sluisstraat) loopt. Bertus Boivin noteerde de belevenissen van dit groepje jonge Wittenaren.

"We waren op zijn minst met zijn tieners die dagelijks van Witten naar de Stegewegschool liepen. Mijn vader had Oostra, onze overbuurman, gevraagd of zijn dochters speciaal op mij wilden letten. Om acht uur 's morgens wachtten we op elkaar op de hoek van de Haarweg voor de smederij van Kok. Ik liep daar vaak even naar binnen om naar het vuur te kijken. Als je geluk had, liet de smid je even aan de grote balg trekken."

"De Witterweg naar Assen was verhard, omdat hierlangs de militairen van de kazerne naar de schietbanen op de Witterhaar moesten marcheren. Wij kinderen liepen over het sintelpad naast de weg, waar ze steeds een nieuwe laag slakken van de gasfabriek op stortten."

"Het laatste huis van Witten vanuit het dorp gezien was aan de linkerkant de boerderij van jachtopziener Jan Eefting. Hij werkte voor de familie Wilbrenninck,

die hier ontzettend veel gronden had liggen. Eefting verpachtte voor de familie ook de veenputten op het Witterveld. De boerderij van Jan Eefting is allang verdwenen, maar d'r staan op die plaats nog steeds een paar bosjes. Zijn zoon heeft onder het hele stuk daar later het gele zand laten afgraven en verkocht."

"Na de boerderij van Eefting kwam d'r een ontzettend koud en kaal stuk, waar we bij winterdag altijd erg tegen opzagen. Als klein kereltje liep ik veilig tussen de zusjes Oostra in tegen de felle oostenwind op. Als je dan een eind verderop weer tussen de huizen kwam, had je het idee dat je al zo'n beetje halverwege was."

"Eén van de eerste huizen aan de rechterkant was het café van Hoekstra. Daarachter was een plas en dat was in de winter de ijsbaan van Witten. Je moet je voorstellen dat op de plaats van die plas nu het viaduct over de snelweg ligt. Dan kreeg je links - nog vóór de plek waar nu De Schakel staat - een blok huizen van de Bouwvereniging Assen, waar ze hun 'minmogenden' in zetten. Een flink stuk uit de bewoonde wereld."

"Wat als klein kind op weg naar de Stegewegschool misschien wel de meeste indruk op me heeft gemaakt, is dat bij de boerderij van Arends - ongeveer tegenover De Schakel - een man in een soort draaibaar zeskantig huisje in de tuin lag. Die man had TBC, hadden ze ons verteld. Een stukje verderop aan de linkerkant, halverwege de nieuwbouw, lag een kerkgebouwtje van de hervormde kerk waar we naar zondagschool gingen. Dan kreeg je later de Oude Gracht, die vanaf de Balkenkolk bij de Vaart de landerijen inliep."

"Aan de rechterkant van de weg kreeg je meteen na de Oude Gracht en nog voor het tweede blokje van de Bouwvereniging allemaal grote plassen, waarin in die tijd

De Stegewegschool, officieel School nr. 5 geheten, vierde in 1930 het veertigjarig bestaan. Bij die gelegenheid maakt F. van Echten sr. deze foto (collectie Gemeente-archief Assen)

het Asser huisvuil werd gestort. Iedere dag weer brachten de paarden hun zware vuilniswagens met van die grote schuifdeksels aan de zijkant hier naartoe tot de plassen gedempt waren. Ook de plas achter het café van Hoekstra, waar wij uit Witten voor de oorlog altijd op schaatsten, is met Asser huisvuil gedempt.”

“Verder herinner ik me dat er ongeveer tegenover de kazerne enorme stapels takkenbossen lagen van Bakker Van Wijk, die daarmee zijn ovens stookte. De bakkerij was tegenover het Militair Hospitaal. Vanuit Witten gezien was daar vóór nog een kruidenierswinkeltje, waar ik later wel eens iets voor moeder op terugweg moest meenemen. Op het laatste stuk van de Witterstraat naar de stad was voor ons kinderen altijd veel te zien: de kazernes, de ‘Blokken’, het begin van het bos, de gasfabriek met de kolentransportbaan, de winkeltjes voorop de Witterstraat. Vaak moesten we op het laatst nog hollen om om negen uur op school te zijn.”

“Na twee jaar Stegewegschool kwam er een school in Witten; een houten school

vlakbij het bosje aan de Haarweg. Het schooltje van Witten had twee lokalen. De juf had de jongste drie klassen en meester Boersma had de drie hoogste klassen.”

“Het ergste wat ik me als kwajongen uit die tijd herinner, gebeurde op een dag toen op de es de korenrijten werden afgedorst. Onderin de mijt wemelde het altijd van de muizen en die dag ging ik met een paar kameraadjes met de broekzakken vol met levende muizen naar school. We lieten ze los in de klas, de meisjes begonnen te gillen en gingen op de banken staan. Meester Boersma had al gauw door dat je niet vanzelf tien veldmuizen in de klas kon krijgen en wij - de jongens van de oudste klas - moesten om beurten over de knie.”

J.E. Ennik

Van ouds bekend en goed beklant

De voorgeschiedenis van Hotel 'De Jonge' te Assen

Inleiding

Deze voorgeschiedenis van Hotel 'De Jonge' is niet geschreven aan de hand van een 'dagboek van een kamermeisje'. Jammer genoeg niet zouden we kunnen zeggen, want dan konden we ongetwijfeld heel wat meer dan nu vertellen over de indeling en het interieur, zoals de inrichting van de gastenkamers van het logement en latere hotel, maar ook over het doen en laten van de gasten die er in vroeger tijd vertoefden en logeerden. Wie waren zij, waar kwamen zij vandaan en wat stond er zoal voor hen op de spij斯卡art? Maar over zo'n dagboek beschikken we niet. Waar we wel over beschikken zijn oude notariële akten, advertenties uit oude kranten en akten van de burgerlijke stand en het bevolkingsregister van de gemeente Assen.¹ Deze bronnen leveren echter ook een schat aan gegevens op over

het gebouw en de achtereenvolgende eigenaren. Helaas treffen we in die oude papieren maar heel zelden iets aan over de indeling van het pand, het interieur en het meubilair, maar daar moeten we het dan toch maar mee doen. Wanneer we ons in de voorgeschiedenis van het tegenwoordige Hotel 'De Jonge' willen verdiepen, moeten we ons verplaatsen in de tijd en teruggaan naar het begin van de negentiende eeuw.

De herberg of tapperij Oostergetel

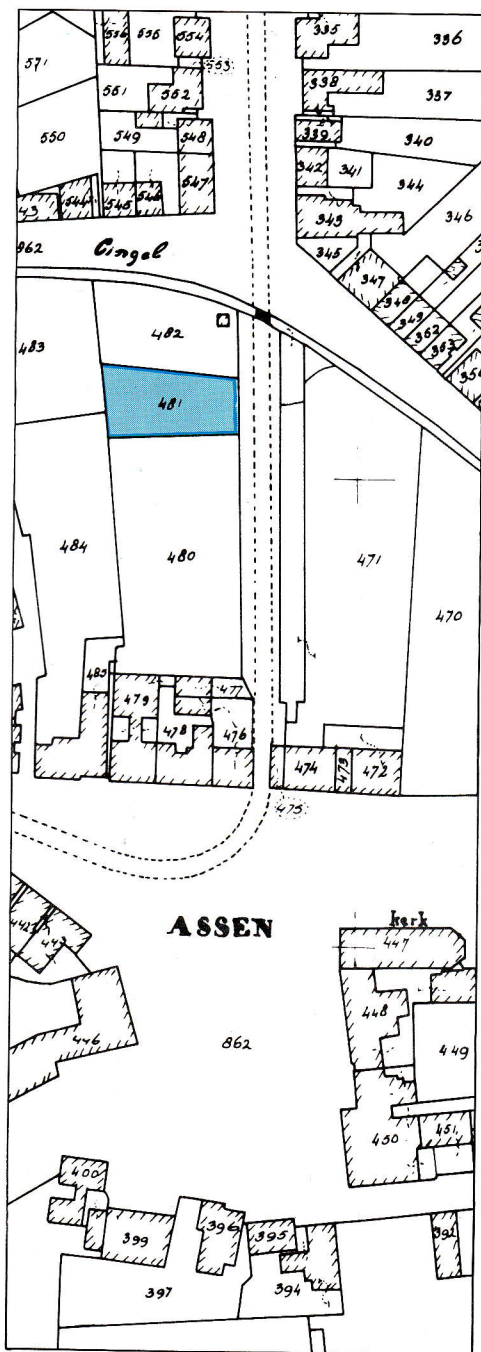
In een huis te Assen op de hoek van de Nieuwe Huizen en de Gedempte Singel - op de plaats van het tegenwoordige Gedempte Singel nr. 2 - woonde zeker al vanaf 1822 de familie Oostergetel.² Vader Gerrit Oostergetel was afkomstig uit Ulzen in het Duitse graafschap Bentheim, waar hij in 1781 was geboren. In 1803

Hotel 'De Jonge' omstreeks 1900, met waarschijnlijk nog de oorspronkelijke voorgevel. Het hekwerk links op de foto omgrenst de gracht die rondom het Gerechtsgebouw liep (collectie Gemeente-archief Assen)

was hij in Assen komen wonen. Nadat hij in april 1810 te Rolde in ondertrouw was gegaan met Jantien Roelfs, trouwde hij met haar in Assen op 6 mei van dat jaar. Jantien was in 1784 geboren te Groningen en op 1 mei 1796 in Assen komen wonen, gezien haar leeftijd van twaalf jaar vrijwel zeker samen met haar ouders. In maart 1811 werden Gerrit en Jantien verblijd met de geboorte van hun eerste kind, een zoon die ze Jan noemden. Vijftien jaar later werd vermeld dat Gerrit Oostergetel "tapper" en "herbergier" was. In zijn huis op de hoek van de Gedempte Singel en de Nieuwe Huizen was dus een herberg gevestigd. Voor de inwoners van Assen en bezoekers van die plaats moet dit pand omstreeks 1826 dus bekend zijn geweest als de herberg of tapperij van Oostergetel. Een naam voor dit etablissement wordt in de oude papieren overigens niet genoemd.

Weer vijftien jaar later, in 1841, bestond het gezin Oostergetel uit zeven personen. Naast vader en moeder waren er vier zoons, die allen het beroep van schrijnwerker - kasten- of meubelmaker - uitoefenden, en een dochter. Daarnaast waren een dienstbode, een schrijnwerkersknecht en een boekbindersknecht inwonend bij het gezin. Vader Gerrit oefende inmiddels het beroep van "winkelier" uit. Gezien de beroepen van zijn zoons en dat van de inwonende schrijnwerkersknecht zou de herberg omgebouwd kunnen zijn tot een "winkel" waar kasten of meubels werden verkocht. Mogelijk werden deze door zijn zoons en de knecht gemaakt, maar zeker is dat niet. Van Gerrit Oostergetel is voorts nog bekend dat hij in 1846 400 gulden leende van Jacob de Jonge, die woonde te Meppel en lid was van Provinciale Staten van Drenthe. Hoewel men dit gezien de naam misschien zou denken, heeft deze De Jonge niets van doen met het tegenwoordige, gelijknamige hotel. Als zekerheid voor het terugbetalen van het geleende bedrag gaf Oostergetel zijn "huis, erf en schuur staande en gelegen aan de Nieuwe Huizen en het Cingel (de latere Gedempte Singel JEE)" in onderpand. Op de eerste kadastrale kaart uit 1832 van het 'centrum' van Assen betreft het de percelen Sectie A 547 (huis en erf) en 546 (schuur).

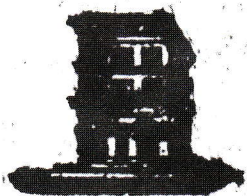
Deel van de kadastrale kaart uit 1832 met het centrum van Assen. In het blauw omlinnde pand met nummer 547 op de hoek van de Nieuwe Huizen en de Gedempte Singel woonde de familie Oostergetel. Het gearceerde perceel met nummer 481 was nog onbebouwd. Hier zou Jan Oostergetel in of kort na 1850 zijn huis laten bouwen. Ter oriëntatie is onderaan tevens de Brink afgebeeld, met duidelijk zichtbaar de Abdijkerk (collectie Rijksarchief in Drenthe)

Logement. - Assen.

Op Dingsdag 2 Maart 1869 zal te Assen publiek bij inzake worden geveild, om op nader te bepalen dag finaal te worden verkocht:

Het uitmuntend ter noering staande

Logement de Hoop,

staande tegenover het Paleis van Justitie te Assen, bevattende ruime Boven- en Benedenzaal, benevens een aantal Vertrekken, Schuur en Stalling, Toehorende aan de Erven OOSTERGETEL te Assen. Informatien te bekomen ten kantore van den Notaris Mr. H. VAN LIER.

Via deze advertentie werd logement 'De Hoop' te koop aangeboden (collectie Rijksarchief in Drenthe)

Het huis op de hoek van de Muldersteeg

bouwd perceel achter zijn huis.

De oudste zoon van Gerrit Oostergetel, Jan, trouwde in 1839 te Assen met Anna Slagter, een meisje uit Hoogeveen dat daar in 1805 was geboren. Toen Jan Oostergetel in maart 1840 bij de ambtenaar van de burgerlijke stand te Assen aangifte deed van de geboorte van zijn zoon Gerrit, gaf hij als zijn beroep dat van timmerman op. Twee jaar later, bij de aangifte van de geboorte van zijn zoon Jan in november, gaf hij echter op dat hij bode bij de arrondissementsrechtbank was. Deze rechtbank was gevestigd in het Paleis van Justitie aan de Brinkstraat, waarvan de bouw in 1840 was voltooid. Jan Oostergetel moet dus in of kort na dat jaar zijn aangesteld als bode. Hij woonde in die tijd met zijn gezin in een huis aan de Groninger (straat)weg. Al spoedig moet het hem duidelijk zijn geworden dat de afstand tussen zijn woonhuis en het Paleis van Justitie gezien zijn functie als bode veel te onpraktisch was. Hij kocht in 1850 dan ook een perceel grond aan de overzijde van het Gerechtsgebouw en liet daar vervolgens een huis op bouwen. Twee jaar later kocht hij nog een aangrenzend onbe-

Jan Oostergetel moet in die jaren met grootse toekomstplannen hebben rondgelopen. De aankoop van de beide percelen grond en de bouw van het huis waren nog maar het begin daarvan. Dat moge blijken uit het voor die tijd aanzienlijke bedrag van 4600 gulden dat hij in 1853 leende van Mr. J.T. Homan, de president van de arrondissementsrechtbank. Evenals zijn vader in 1846, stelde Jan Oostergetel zijn eigen huis daarbij als onderpand, als zekerheid voor de terugbetaling van het geleende bedrag en de rente. In de akte die notaris Van Lier te Assen op 24 januari 1853 opmaakte over deze lening werd het onderpand omschreven als "een huis en erf, staande en gelegen te Assen (...) tegenover het erf van het Paleis van Justitie" en "een tuin of huisplaats, gelegen achter voorschreven huis".

In hoeverre Jan Oostergetel zijn plannen heeft weten te verwezenlijken is onbekend. Hij overleed in augustus 1856 "ten zijnen huize op de hoek van de Muldersteeg", aldus de overlijdensakte. Dit huis moet hetzelfde zijn geweest als het bij de

lening van 1853 in onderpand gegeven huis "tegenover het erf van het Paleis van Justitie". Met grote zekerheid kan worden vastgesteld dat dit pand, dat toen dus nog de functie van woonhuis had, in of kort na 1850 werd gebouwd door of in opdracht van Jan Oostergetel. De aankoop van de grond en de bouw van het huis moet door hem in verband met zijn functie en dus heel bewust zijn gekozen: tegenover het Paleis van Justitie. Als bode was hij daarvoor immers goed en snel bereikbaar voor zijn opdrachtgevers, de heren van justitie. Het is dit huis "op de hoek van de Muldersteeg", waarin tegenwoordig Hotel 'De Jonge' is gevestigd.

Hoe het huis er in die tijd in- en uitwendig uitzag, weten we niet. Foto's en ansichtkaarten werden toen nog niet gemaakt. Het is echter bekend dat bij de bouw van verschillende huizen te Assen kort na 1840 het zojuist voltooide Paleis van Justitie als voorbeeld werd genomen.³ Bij het huis van bode Jan Oostergetel was dit overduidelijk het geval. Het fronton - de driehoekige geveltop - van het Gerechtsgebouw is bijvoorbeeld in kleinere vorm aangebracht als bekroning van de voorgevel.

Het logement 'De Hoop'

Na het overlijden van Jan Oostergetel in augustus 1856 bleven zijn vrouw en vijf kinderen in het huis op de hoek van de Muldersteeg wonen. De jaarlijkse aflossing en rente van het in 1853 geleende geld werden door hen voortgezet, zo goed en zo kwaad als dat misschien gegaan zal zijn. Door het wegvallen van de kostwinner moesten ze echter wel een nieuwe bron van inkomsten zoeken. De oudste zoon, Geert of Gerrit, was in 1856 zestien jaar en had ambities om onderwijzer te worden. In 1869 oefende hij dat beroep tenminste uit. Zoon Jan begon omstreeks 1865, toen hij 23 jaar was, in het ouderlijk huis een logement, waaraan hij de fraaie naam 'De Hoop' gaf. Hij trad daarmee in de voetsporen van zijn grootvader Gerrit Oostergetel, die omstreeks 1826 immers tapper/herbergier was geweest.

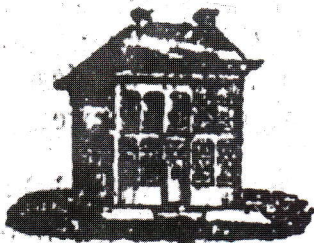
In 1869 kwamen de erfgenamen van Jan Oostergetel sr. echter in de problemen met het aflossen van de inmiddels zestien jaar oude lening van Mr. J.T. Homan. Homan was toen zelf al niet meer in leven, maar zijn erfgenamen verweten de familie Oostergetel wanbetaling van de resterende renteschuld. Zij eisten daarom de gerech-

Hotel 'De Jonge' op een in 1908 verstuurde ansichtkaart. Vergelijken met de vorige foto valt onmiddellijk op dat de voorgevel inmiddels is voorzien van een fors balkon (collectie Gemeente-archief Assen)

LOGEMENT. ASSEN.

Op Maandag 5 October 1874,
des avonds to 7 $\frac{1}{2}$ uur, zal, ten verzoeken van Mej.
de Wed. DIJKSTRA, in het Hôtel DIJKSTRA te
Assen, publiek bij palmslag worden verkocht:

Het van ouds bekende goed
beklante en uitmuntend ter nering
staande

LOGEMENT

en **STALLING**, thans Hôtel
DIJKSTRA, vroeger Hôtel **DE HOOP**, staande midden
in de kom der stad Assen, tegenover het Paleis van
Justitie, om te worden aanvaard primo November
eerstkomende, ingezet op f 8011.—

Notaris: Mr. H. VAN LIER.

Vijf jaar na de vorige verkoop werd het vroegere "Hôtel De Hoop" weer in de krant te koop aangeboden (collectie Rijksarchief in Drenthe)

telijke verkoop van het in 1853 in onderpand gegeven onroerend goed. In een advertentie in de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* van 18 februari 1869 werd de verkoop aangekondigd van het "uitmuntend ter neering staande Logement de Hoop, staande tegenover het Paleis van Justitie te Assen". Bij de verkoop was ook de tuin of huisplaats achter het logement, met het daarop staande schuurtje, inbegrepen. De naam van het logement werd in deze advertentie voor het eerst vermeld. In deze advertentie lezen we voor het eerst ook iets over de indeling van het logement: "bevattende ruime Boven- en Benedenzaal, benevens een aantal Verrekken, Schuur en Stalling".

De verkoop bij voorlopige toewijzing vond plaats op 2 maart 1869. In de nota-

riële akte van verkoop werden als voorwaarden opgenomen dat het schuurtje of turfhok achter de stalling voor paarden door de toekomstige eigenaar moest worden afgebroken en dat de toonbanken en tapkasten op de boven- en benedenzaal door de koper moesten worden overgenomen. Het uit te brengen bod zou daarvoor met 100 gulden moeten worden verhoogd. De finale toewijzing vond op 16 maart 1869 plaats in het logement zelf. Met een bod van 7465 gulden werd logementhouder Hessel Dijkstra, woonachtig te Harenermolen in de Groningse gemeente Haren, de nieuwe eigenaar.

Hotel 'Dijkstra'

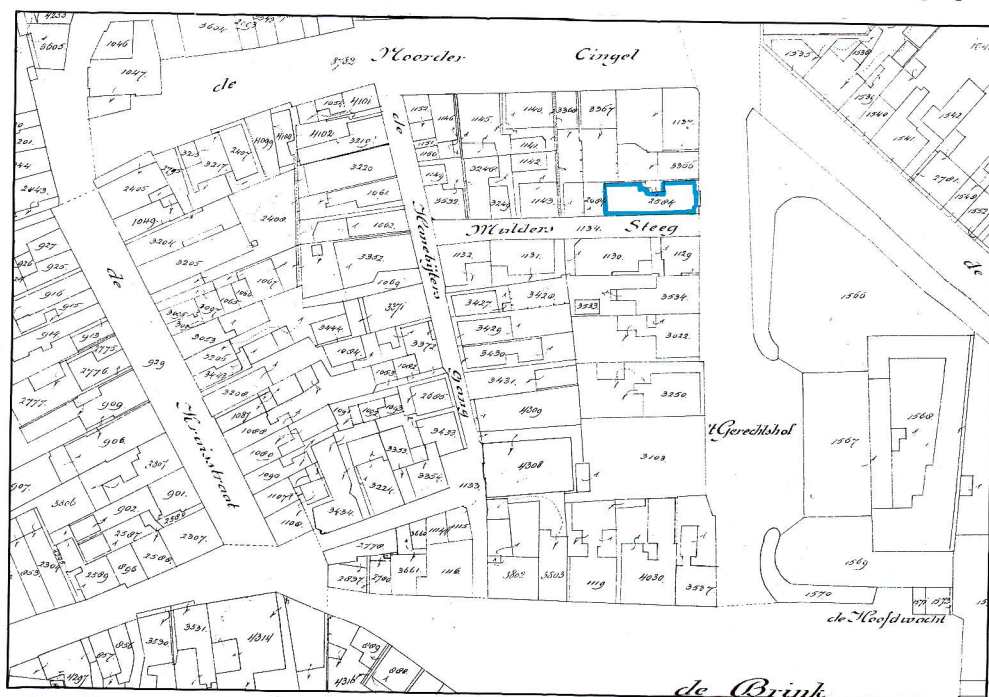
Hessel Dijkstra was getrouwd met Margien van Hemmen, geboren in het Gro-

ningse Haren op 3 oktober 1841. Kort na de aankoop zullen ze met hun drie kinderen hun intrek hebben genomen in het logement. 'De Hoop' werd verbouwd en de naam werd gewijzigd in Hotel 'Dijkstra'. Bij de verbouwing werden onder andere vier ramen geplaatst in de noordelijke muur van het gebouw. Dit geschiedde in overleg met en met vergunning van "de noordelijke buurvrouw, mejuffrouw Sara Bos, weduwe Rensing". De weduwe was blijkbaar gesteld op haar privacy, want zij bepaalde dat de ramen wel moesten worden voorzien van matglas "en alleen boven mogen worden geopend, tot bekoming van licht en lucht". Bovendien hadden zij en haar erfgenamen het recht om de ramen "op eerste aanmaning" weer te laten verwijderen.

Eigenaar Hessel Dijkstra overleed bijna vijf jaar later te Assen op 1 januari 1874 "ten zijnen huize aan de Brinkstraat". Zijn weduwe en hun drie minderjarige kinderen waren niet in staat om het hotel voort te zetten en besloten in het najaar van datzelfde jaar dan ook om het te verkopen. Op 24 september vond de verkoop bij

voorlopige toewijzing plaats. In de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* van 26 september werd de openbare verkoop "bij palmslag" aangekondigd van het "vanouds bekende goed beklante en uitmuntend ter nering staande Logement en Stalling, thans Hotel Dijkstra, vroeger Hotel De Hoop". In de notariële akte van verkoop bij voorlopige toewijzing werd onder andere bepaald dat de koper verplicht was om de "tapkast met toonbank boven in de zaal en de tapkast beneden in de voorkamer" over te nemen voor 55 gulden, de "gazornamenten" voor 60 gulden en acht "ledikanten met springveeren matrassen" voor 160 gulden. De genoemde bedragen moesten boven de koopprijs worden betaald. Uit deze bepalingen zou men de conclusie kunnen trekken dat het hotel op dat moment tenminste acht hotelkamers telde en dat het beschikte over gasverlichting.

Het hoogste bod dat tijdens de verkoop bij voorlopige toewijzing op 24 september werd uitgebracht, 11011 gulden, was afkomstig van Hendericus Somers uit Uithuizen. Bij de definitieve verkoop op

Hotel 'De Jonge' - het blauw omlinnde pand - op een kaart met kadastrale gegevens uit 1880. De bebouwing van dit gedeelte van Assen was sinds 1832 aanzienlijk toegenomen (collectie Rijksarchief in Drenthe)

Omstreeks 1917 kon men al aangenaam verpozen op het terras voor Hotel 'De Jonge', al was dat toen nog aanzienlijk kleiner dan tegenwoordig. Het hotel was in deze tijd tevens café en restaurant. De pui van het pand was daarvoor totaal verbouwd (collectie Gemeente-archief Assen)

5 oktober bracht het hotel echter niet meer op dan 9617 gulden. De nieuwe eigenaar werd Herman de Jonge, een koopman uit de stad Groningen. Twee maanden na de verkoop, op 3 december, vertrok de weduwe van de vorige eigenaar, Margien van Hemmen, naar Groningen.

Hotel 'De Jonge'

Herman de Jonge was 24 november 1842 geboren in Groningen. Toen hij Hotel 'Dijkstra' kocht, was hij dus nog een jonge ondernemer van 32 jaar. Hij was omstreeks 1867 getrouwd met de drie jaar jongere Derkien van Hemmen, geboren te Haren op 2 november 1845. Derkien was een zuster van Margien van Hemmen, de weduwe van Hessel Dijkstra.⁴ Wellicht heeft deze familiërelatie er juist voor gezorgd dat De Jonge Hotel 'Dijkstra' in handen kreeg, in plaats van Somers. Zwaager De Jonge betaalde immers aanzienlijk minder dan Somers tijdens de verkoop bij voorlopige toewijzing had geboden.

Herman de Jonge en Derkien van Hemmen woonden na hun huwelijk aanvankelijk te Hoogkerk in de provincie Groningen. Daar werden hun zoons Albert en Jannes in respectievelijk 1868 en 1871

geboren. Het gezin moet korte tijd in de stad Groningen hebben verbleven, want op 21 maart 1874 werd daar zoon Eite geboren. Op 26 november 1874 werd het gezin ingeschreven in het bevolkingsregister van Assen. Daar werden in 1877, 1880 en 1883 nog drie zoons geboren: Jan, Simon en Herman. Vanaf het moment dat Herman de Jonge zich in Assen vestigde, werd de naam van het hotel ongetwijfeld terstond gewijzigd in Hotel 'De Jonge'. En zo is het tot op heden gebleven, al ging het hotel later nog diverse malen in andere handen over.

Noten:

1. Deze bronnen, waarop het onderstaande grotendeels is gebaseerd, bevinden zich in het Rijksarchief in Drenthe te Assen.
2. Deze familienaam werd in die tijd ook wel geschreven als Oostergietel.
3. Zie J.A.R. Kymmell en Y. Zijlstra, *Na eene eeuw, 1807-1907. Gedenkschrift ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan der Gemeente Assen* (Assen, 1907).
4. Beiden waren kinderen van Jannes van Hemmen, kastelein/landbouwer, en Grietje Bakker. Margien was geëcht bij het huwelijk van Jannes en Grietje op 14 oktober 1841. Met dank aan de heer G. Braam van het Rijksarchief in Groningen.

H. van der Wiel

De overval op het Asser gemeentehuis in 1944

Op dinsdag 23 mei 1944 om kwart voor één drongen drie gewapende mannen de afdeling Bevolking van het Asser gemeentehuis in de voormalige Abdijkerk binnen. Ze richtten hun pistolen op de twee aanwezige ambtenaren en namen ze mee naar de kelder, waar de grote brandkast van de gemeente stond. Toen de ambtenaren de brandkast hadden geopend, moesten ze met het gezicht naar de muur gaan staan. De brandkast werd leeggehaald, waarbij volgens het proces-verbaal de volgende zaken werden gestolen: "272 persoonsbewijzen, genummerd A50/18979 t/m 9250, 63 zegels voor persoonsbewijzen a f. 2,-, 204 zegels idem a f 1.-, 94 a f. 0,50, 15 a f. 0,25, 146 kosteloos, een rond gemeente-

stempel, waarin gemeentewapen met randschrift "Gemeente Assen", 1 handtekeningstempel van den burgemeester van Assen, H. Boelems, en een sleutelbos."¹

Het *Nederlandsch Algemeen Politieblad* publiceerde een tamelijk vaag signalement van de daders die Nederlands spraken en zich vermoedelijk per rijwiel uit de voeten hadden gemaakt: "1. 1,70 m, ong 25 jaar, normaal postuur, blootshoofds, lichtblond haar; kleding: blauwe gabardine regenjas, licht blauw overhemd en verm. blauwe stropdas.

2. 1,75 m, 25 à 30 jaar, normaal postuur, voorste gedeelte neus knobbelachtig, rond gezicht, gezonde gelaatskleur; kleding:

De Abdijkerk als gemeentehuis, zoals dat er tijdens de oorlog uitzag. Achter de twee ramen links van de ingang was de afdeling Bevolking gehuisvest (collectie Gemeente-archief Assen)

lichte crèmekleurige regenjas, grijze pet. 3. ruim 1,80 m, 28 à 29 jaar, flink postuur, springend donkerblond haar, donker type, blootshoofds; kleding: blauwe gabardine regenjas.”²

Bijna een halve eeuw later herinnert de leider van deze overval, Freek Bastiaanse, zich de gebeurtenissen in het Asser gemeentehuis nog heel nauwkeurig. Al was het alleen maar, omdat het zijn eerste wapenfeit bij de Knokploeg (KP) Noord-Drenthe was: “Het doel was om persoonsbewijzen te pakken te krijgen om daarmee de KP te kunnen uitbreiden. Dezelfde KP heeft later ook een overval gepleegd op het distributiebureau in het gemeentehuis van Grootegast. Een overval die veel meer bekendheid heeft gekregen. Hakkert, één van de twee ambtenaren op de afdeling Bevolking in Assen, had ons van tevoren ingelicht over het beste tijdstip waarop de overval kon worden gepleegd. Bij voorbereidingen van de overval waren we met zijn vieren, namelijk Dries (Riemer Faber), Hans (Luit Kremer), Had (Klaas Alberts) en Freek (Bastiaanse). Uiteindelijk hebben Luit, Klaas en ik de overval uitgevoerd. Dries heeft buiten op wacht gestaan.”³

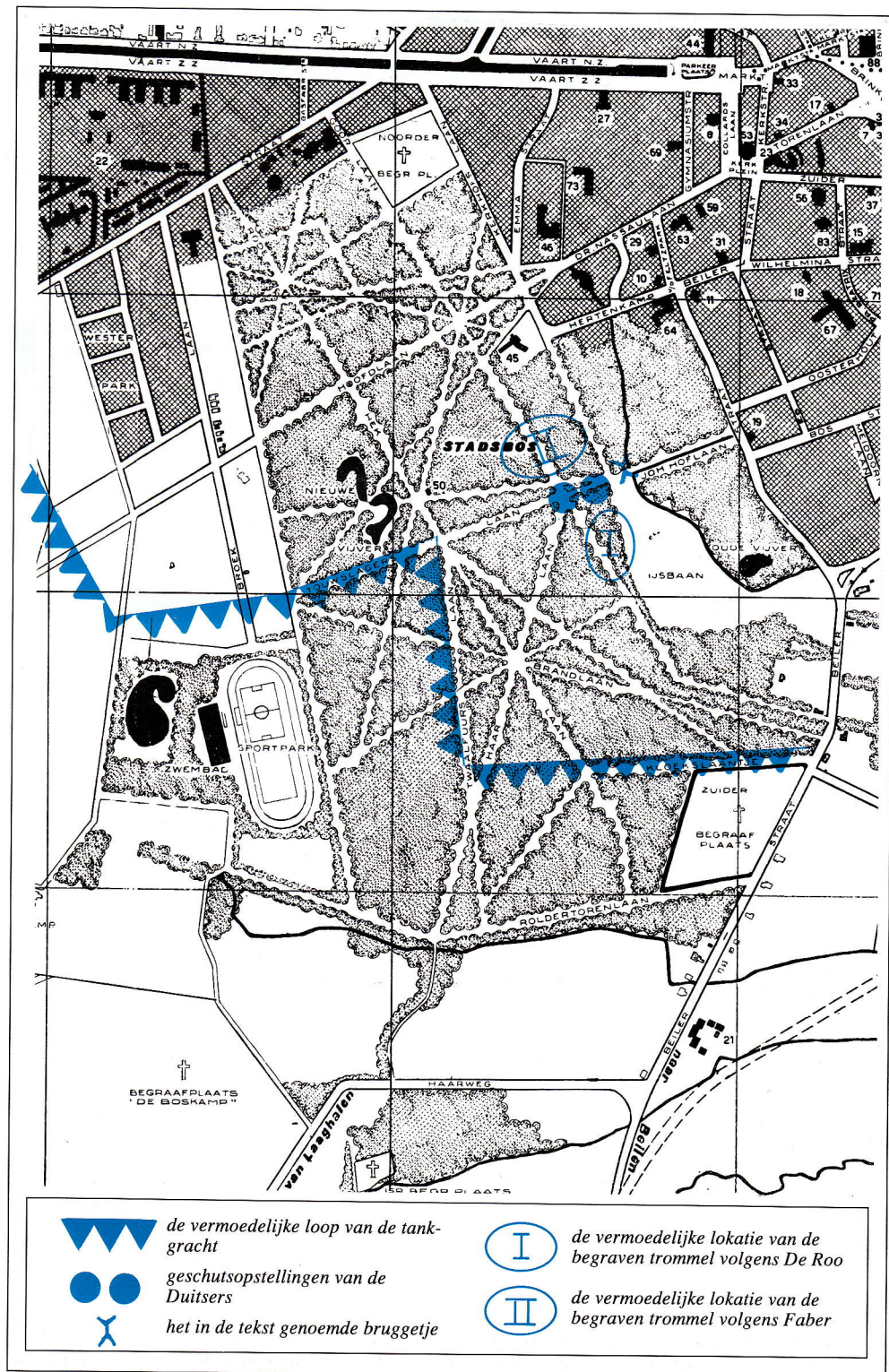
“We hebben ongeveer 800 bonkaarten buitgemaakt. Deze zijn in een fietstas afgegeven aan Jan Bulthuis, die in het steegje tussen Kloosterstraat 7 en 9 stond te wachten. Ook zijn er op willekeurige wijze ongeveer 50 tot 60 grote kaarten met allerlei personalia uit bakken gehaald. De bedoeling was om de ambtenaren de gelegenheid te geven om af en toe eens iemand te laten verdwijnen. Bijvoorbeeld mensen die voor de arbeidsinzet werden opgeroepen. Niets was makkelijker dan bij een eventuele controle de KP de schuld in de schoenen te schuiven. Deze kaarten zijn in een zinken trommel verpakt en ergens in het Asserbos begraven en ze zijn nooit meer teruggevonden.”

In het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam is het verslag bewaard gebleven van Eef de Roo, de tweede ambtenaar die ‘slachtoffer’ was van de overval. Het verslag, dat kort na de oorlog is opgesteld, belicht de situatie zoals hij die heeft ervaren.⁴ Tijdens de middagpau-

ze op dinsdag 23 mei 1944 blijven Hakkert en hij alleen achter op het gemeentehuis om een huwelijksakte in te schrijven: “Ineens horen we echter mensen op de afdeling komen, we zien op en kijken in de lopen van drie revolvers. Reeds lang had ik hierop gewacht, doch nu eindelijk zijn ze er de KP-mensen en ik wist er niets van. Glimlachend kijk ik naar de ‘moordwapens’ en - zoals het goede ambtenaren betaamd - willen we netjes de handen in de lucht steken, doch dat was niet wat de heren bedoelden, we moesten ze maar in de zak steken. Ze konden anders buiten onze vlerkjes eens boven de gordijntjes zien wapperen.”

“Op een vraag van den aanvoerder, blonde Fre, waar of de sleutels waren, keek ik rond en zag deze midden op een geheel leeggemaakt bureau en vlug zei ik natuurlijk: “Daar achter je op dat bureau”. We werden verzocht in de kluis te gaan, waar onze persoonsbewijzen waren opgeborgen, waar we netjes tegenover de brandkast waarin deze zaten, opgesteld werden, ieder in een hoek. De brandkast werd opengemaakt, de persoonsbewijzen - blanco zowel als reeds ingevulde - een 250 in totaal ongeveer, benevens alle zegels werden in een tas gestopt en werd ons gelast enigen tijd rustig te blijven, omdat een van hun, die achter zou blijven om de aftocht te dekken, bij niet opvolging van het bevel zich genooddaakt zou zien zich van zijn vuurwapen te bedienen. Daaraan hebben we gehoorzaam voldaan.”

Na het roken van een sigaretje en het verwijderen van vingerafdrukken werd er alarm geslagen. Het duurde enige tijd voordat ambtenaren van een andere afdeling de beide opgesloten mannen hoorden. Deze ambtenaren waarschuwden de politie, die op haar beurt de SD waarschuwde. Tenslotte werd de chef van de afdeling Bevolking erbij gehaald, omdat deze over reservesleutels van de kluis beschikte. Bij het verhoor kwam De Roo al snel tot de conclusie dat zijn collega meer van de overval wist: “Aangezien ik tot nu toe steeds het woord had moeten doen en hij niets anders deed, dan beamen wat ik gezegd had. Nadat het verhaal zo ongeveer aan de heren was verteld, werden we netjes naar de ‘Dienststelle’ overgebracht, waar

Het Asserbos en omgeving op een plattegrond van Assen uit 1953 (collectie H. van der Wiel)

WARNUNG

Ich habe Veranlassung, nochmals mit allem Nachdruck darauf hinzuweisen, dass sämtliche **Schusswaffen, alle Munition, Handgranaten, Sprengmittel** und **sonstiges Kriegsgerät** abzuliefern sind.

Deutsche Kriegsgerichte haben in letzter Zeit Verurteilungen wegen **UNBEFUGTEN BESITZES** solcher Gegenstände aussprechen müssen.

Ich mache darauf aufmerksam, dass auf derartige Vergehen **schwerste Strafen bis zur Todesstrafe** stehen, und dass **in Zukunft keine Milde geübt werden wird.**

Der Wehrmachtbefehlshaber in den Niederlanden
gez. Fr. CHRISTIANSEN

WAARSCHUWING

Er bestaat aanleiding, nog eens nadrukkelijk er op attent te maken, dat alle **vuurwapens, munitie, handgranaten, ontploffingsmiddelen** en **ander oorlogsmateriaal** moeten worden ingeleverd.

Duitsche krijgsgerechten moesten in den laatsten tijd herhaaldelijk veroordelingen wegens **ONGEOORLOOFD BEZIT** van soortgelijke voorwerpen uitspreken.

Ik maak erop attent dat voor **dergelijke** overtredingen **de zwaarste straffen en zelfs de doodstraf** zullen worden toegepast en dat in de toekomst **geen clementie te verwachten is.**

Der Wehrmachtbefehlshaber in den Niederlanden
gez. Fr. CHRISTIANSEN

Dit soort waarschuwingen - ware formaat 69 x 99 cm - hing tijdens de oorlog ook in Assen aangeplakt, maar soorteerde weinig effect (collectie Gemeente-archief Assen)

we direct in verhoor werden genomen door Ohlhoff en Mahlhop (twee belangrijke politiemannen op de Dienststelle). Ze probeerden met veel dreigementen ons aan het praten te krijgen. Ze wisten niet veel indruk op ons te maken. Inmiddels was ook onzen chef binnengebracht. Hij immers was verantwoordelijk voor de gang van zaken op de afdeling en had geen enkele voorzorgsmaatregel op het gemeentehuis getroffen om zich te wapenen tegen dergelijke overvallen. Rustig lieten ze ons in gezelschap van enige 'hulpagenten' zitten."

"Om acht uur des avonds werden we nogmaals verhoord en werd ons medegedeeld dat ze ons wel enigen tijd op zouden bergen, dan zouden we wel tot andere gedachten komen, want het stond voor hun vast dat een van ons van die overval meer af moest weten. Om negen uur werden we naar het Huis van Bewaring overgebracht waar we eindelijk wat te eten kregen. Het waren alleen maar een paar stukken droog brood, maar wat smaakte dat lekker. Een keer werden we allen nog verhoord en precies tien dagen later werden we weer

vrijgelaten. Ze waren niets wijzer geworden. De overval was een succes gebleken."⁵

In het gemeentehuis werden maatregelen genomen om herhaling te voorkomen. Er werd een scherm van spoorbielzen opgebouwd, waarvan de werking door politiecommandant Feenstra met behulp van pistoolschoten werd uitgetoetst. Daarnaast werd de beveiliging opgevoerd door de aanwezigheid van een bewapende landwachter.

De overval had voor Hakkert en De Roo echter een staartje: "In het najaar van 1944 werden veel verzetsstrijders gearresteerd, waaronder een van de KP-ers. Deze laatste was nog niet geheel genezen van een reeds eerder opgelopen schotwond waardoor hij de martelpraktijken van de SD niet heeft kunnen doorstaan en uit de school heeft geklapt."⁶ Het gevolg was dat Hakkert en De Roo op 2 december 1944 opnieuw door de SD werden gearresteerd: "Direct na aankomst in het Huis van Bewaring werd ik in een verhoorkamer

gebracht waar me alles uit de zakken werd gehaald. Uit een van de binnenzakken van mijn overjas haalden ze - zeer tot mijn schrik - een bonkaart met een afgeknipte hoek die ik had moeten brengen naar een onderduiker. De vent bekeek dat ding en gaf hem mij terug."

"Toen ze me begonnen te verhoren, lazen ze me een heel rapport voor waaruit bleek dat ze inmiddels alles van de overval wisten, doch de namen van mijn collega en mij verwisseld waren. Ik werd als de man beschouwd die de aanwijzingen had gegeven. Geweldig gingen die kerels tegen me tekeer, doch veel heb ik me er niet van aangetrokken, ik rekende op een flinke aframmeling, stelde me er al op in, doch kon zonder een klap gekregen te hebben na een half uur naar beneden gaan, waar ik voor de tweede maal in een cel terecht kwam. Voordat ik in de cel gebracht werd, moest ik bij de administratie al mijn spullen inleveren, waar de bonkaart veiligheidshalve op mijn verzoek door den administrateur in de brandende kachel is gestopt."

Zo kwam het dat De Roo op 11 december 1944 de overval van de KP op het Asser

Huis van Bewaring meemaakte. Toen de celdeuren waren opengezet, ging De Roo op zoek naar Hakkert en vond hem ook. Hakkert was echter van plan te blijven waar hij zat, omdat degenen die tegen hen hadden kunnen getuigen al waren ontsnapt. Dit bleek achteraf een tragische misrekening. Na enig overleg besloot ook De Roo in de gevangenis te blijven. De Roo kwam op 13 januari 1945 vrij, omdat de persoonsverwisseling aan de Duitsers duidelijk was geworden. Hakkert werd echter op 16 januari met vele anderen op transport gesteld naar het concentratiekamp Sandbostel. Na de bevrijding zou hij in mei 1945 in een Engels ziekenhuis overlijden.⁷

Achteraf verschillen Bastiaanse en De Roo van mening over de kwaliteit van de overval op het Asser gemeentehuis. Bastiaanse stelt: "Er is niets fout gegaan en de doelstellingen zijn volledig gehaald".⁸ De Roo echter zegt er achteraf over: "Ze hebben mazzel gehad. Er was namelijk geen publiek en dat kwam bijna niet voor. Bovendien hadden ze veel meer mee kunnen nemen. Belangrijkste fout is echter dat er geen kaarten uit het persoonsregister zijn

De ingang van het Huis van Bewaring, met de situatie ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Het hek met de stenen pilaren liep door rond het Gerechtsgebouw en is in later dagen gesloopt (collectie Gemeente-archief Assen)

Assen. In het Bosch

In de omgeving van dit bruggetje, hier afgebeeld op een ansichtkaart van voor de Tweede Wereldoorlog, werden de gestolen documenten begraven (collectie H. van der Wiel)

meegenomen, maar zogenaamde 'woningklappers'. Deze gegevens konden makkelijk genoeg weer worden aangevuld en wordt ook niet in het politierapport vermeld."⁹

Na de oorlog heeft De Roo geprobeerd de in blik verpakte kaarten weer boven de grond te krijgen. De mensen van de KP wisten de plaats echter niet meer nauwkeurig aan te wijzen. Het blik was in allerlei begraven en bovendien hadden oorlogshandelingen het Asserbos zodanig veranderd dat oriëntatie erg moeilijk bleek te zijn. Zo hadden de Duitsers sinds de komst van de 'Organisation Todt' begin oktober 1944 veel bomen laten kappen om daarmee veldversterkingen aan te leggen die als geschutsofstelling dienst konden doen. Bovendien kwam eind december 1944 een tankgracht gereed die dwars door het bos was aangelegd. Canadees granaatvuur deed uiteindelijk de rest.

Op basis van wat schaarse aanwijzingen heeft De Roo na de oorlog met de 'medewerking' van twee gearresteerde NSB-ers gepoogd achter de oude ijsbaan het een en ander terug te vinden. Dit is niet gelukt.

Overpeinzingen van Ruurd Faber, die slechts zijdelings bij deze overval was betrokken, leverden in 1990 een plek veel dichterbij de Beilerstraat op: "Vanuit de Oosterhoutstraat het bos in, over het bruggetje en dan rechts."¹⁰ De 'schat' moet nog in het Asserbos liggen, maar het is de vraag of deze door humuszuren niet allang is verteerd.

Noten:

1. *Nederlandsch Algemeen Politieblad*, nr. 21, 1-6-1944.
2. *Ibidem*.
3. Interview met de heer F. Bastiaanse, 1990.
4. Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, LO-LKP archief, map DC-2.
5. *Ibidem*.
6. *Ibidem*.
7. Vergelijk *Drentsche kroniek van het bevrijdingsjaar 1945*, samengesteld door G.A. Bontekoe (Assen, 1947); zie 25 januari.
8. Als noot 3.
9. Interview met de heer E. de Roo, 1990.
10. Interview met de heer R. Faber, 1990.

Stille getuigen

Het Asser Openluchttheater aan het eind van de Hoofdlaan in de jaren vijftig. Een hoge bult met groengeverfde, voortdurend afbladderende houten bankjes, twee hoge lichtmasten waar jongens - dapperder dan ik - helemaal bovenin durfden klimmen, struiken op het toneel en in de bosjes verstopte hokjes en decorstukken, een keurig aangeharkt reepje zwarte grond tussen de tribune en het toneel. Gebouwd vlak na de oorlog beleefde het Openluchttheater in de jaren vijftig een korte bloeiperiode, tot de televisie er snel daarna weer een eind aan maakte.

M'n oudste herinnering aan het Openluchttheater is de variété-show van de toen waarschijnlijk tamelijk wereldberoemde Peter Piekos en zijn variété-gezelschap, waar ik als kereltje van een jaar of acht op de avond dat ik mijn A-diploma in zwembad De Wilg had gehaald, met mijn ouders mee naar toe mocht.

Peter Piekos is vergeten, De Wilg is afgebroken en van het Openluchttheater rest slechts een lantaarnpaal, die er door één of ander merkwaardig toeval nog steeds staat...

tekst: Bertus Boivin
foto: Harry Cock

Inhoud

A.E.S. de Mol Moncourt

DE ASSER SCHUTTERIJ

pagina 1

OOGGETUIGEN

pagina 10

J.E. Ennik

VAN OUDS BEKEND EN GOED BEKLANT

De voorgeschiedenis van Hotel 'De Jonge' te Assen

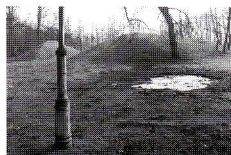
pagina 12

H. van der Wiel

DE OVERVAL OP HET ASSER GEMEENTEHUIS
IN 1944

pagina 19

STILLE GETUIGEN

pagina 25
